

JUHÁSZ TIBOR

A PUSZTA TÁGASSÁGA

Beszélgetés Visky Andrással

Édesapját, aki köztisztviselőként álló református lelkész volt, az 1956 utáni erdélyi megtorlás során bebörtönözték, őt pedig az édesanyjával és hat testvérével együtt a Duna-deltába internálták. Visky András kétéves volt ekkor. Életművében ezek az események egyre meghatározóbb vonatkoztatási pontokká léptek elő, és olyan önéletrajzi alkotásként is megközelíthető remek műveket inspiráltak, mint például a nemrég megjelent Kitelepítés című regény.

– Most, túl a regény harmadik kiadásán, úgy tűnik, ez a mű az eddigi pályád csúcspontja. Bár ismert és elismert alkotóként gondolnak rád úgy a költészet, ahogyan a színház világában, de az egymást követő, meghitt hangulatú kötetbemutatókon, a folyamatosan megjelenő méltató kritikákból olyan ünnepélyesség érződik, amely, azt hiszem, korábbi munkáid utóéletében nem volt megtapasztalható. Hogyan éled meg a sikert?

– Ha a *Kitelepítés* valóban csúcspont, akkor már csak lefele vezet az út, ezért a szépírói pályám folytathatóságával kapcsolatban van bennem némi félelem. Ugyanakkor persze örülök, mert a kötetbemutatókon feltett kérdésekkel, valamint a kritikák megállapításaival számomra is mindig új utak nyílnak a regényhez. Igazából nem az a fontos, hogy mit kérdeznek tőlem, hanem a szituáció, hogy éppen ki mellett ülök a színpadon, hiszen ugyanazok a kérdések más emberektől egészen máshogy hangzanak, ezért bennem is más gondolatokat vagy érzéseket mozdítanak meg. Ami pedig a népszerűséget illeti, sokat dolgoztam ezen a könyvön, de a munkával töltött évek alatt szinte teljesen biztos voltam benne, hogy engem a piaci értelemben vett siker elkerül majd. Az írásfolyamat alatt egyébként kifejezetten örültem ennek, mert az volt a meggyőződésem, hogy amennyiben a sikert a piac nézőpontjából gondoljuk el, az alkotás gesztusa háttérbe szorul, sőt, tulajdonképpen ki is esik az olvasóknak átnyújtott mű a figyelemből, mert a siker nem minőséget vagy találkozásokat, hanem számokat fog jelenteni. Úgy gondoltam, a műalkotások lehetnek sikeresek, de akkor nem magukról fognak beszélni, hanem inkább a kontextusukról. Most viszont, hogy az én könyvem sikeres, azt hiszem, revideálnom kell a korábbi álláspontomat. Ezt pedig úgy próbálom véghez vinni, hogy elkezdtem nem szerzőként gondolni a *Kitelepítés*re, nem úgy, mint aki létrehozta, hanem olyan entitásként próbálok viszonyulni hozzá, ami tőlem szinte függetlenül hoz létre dolgokat. Voltaképpen kiengedtem a kezemből, és ez fölszabadított.

– Mielőtt a *Kitelepítés* megjelent, rendszeresen publikáltál belőle. A folyóiratokban a regényrészlet helyett következetesen a regényrész megjelöléssel láttak napvilágot a szövegek, ezáltal is kihangsúlyoztad azt a szaggatott, töredezett szerkezetet, amely ezt a művet jellemzi. Hogyan kristályosodott ki benned az elképzelés, miszerint nagy kezdőbetű és mondatvégi írásjelek nélküli, számozott szakaszokból álló felépítménye lesz a műnek?

– Tulajdonképpen mindig a kitelepítés, a szabadság elvesztésének színrevihetősége érdekelt, és ezekkel összefüggésben foglalkoztatott az apahiány ábrázolhatósága. Talán azért, mert miközben egy ismeretlen börtönben raboskodott, az apám állandóan jelen volt velünk a barakkban. A fogságban még nem volt róla emlékem, amiből az is következik, hogy nincsenek fogság előtti emlékeim sem, vagyis az én pozícióm jellegadó sajátosságának talán az tekinthető, hogy nem vágytam vissza sehová a fogságból, mert nem volt hova visszavágyynom. A vágyaim a jövőre irányultak, és nagyban meghatározta őket a *Szentírás*, az egyetlen könyv, amely elkísért bennünket a fogságba. Véletlenül maradt nálunk, de ez egy furcsa, nagy kezdőbetűs véletlen volt, amely az emberben először gyanakvást ébreszt a gondviseléssel kapcsolatban, majd bizonyosságot ad annak létezéséről. Édesanyám, kezdetben gyertyával, mindennap felolvasott nekünk, tehát az ő hangja is hozzájárult ahhoz, hogy könnyen azonosultam a történetekkel. Ennek következtében lettem bibliaolvasó ember, a mai napig azzal kezdem a napot, hogy kezembe veszem a *Szentírást*. A *Biblia* is egy töredékes elbeszélés, amelyet mi, hívő emberek újra- és újraolvasunk, dacára annak, hogy nem feltétlenül igaz rá a köznapi értelemben vett kontinuitás, ezért sem véletlen, hogy sokan nem is az elejétől a végéig, hanem szemelvényekben fogadják be. Könyvei különböző módokon, más-más irodalmi műfajokban születtek, de lenyűgöző módon a töredékességük ellenére mégis folyamatjellegűt hoznak létre. Ezt lehet mondani nem szokványos egységességnek, illetve másfajta töredékességnek is, ha azonban az utóbbi mellett döntünk, nem olyan szerkezetet kell elképzelnünk, mint amilyeneket az úgynevezett szövegirodalom elbeszélései eredményeztek a '90-es években. Én mindig nagy örömmel és tisztelettel gondolok a magyar irodalomnak erre az időszakra, mert jelentős művekkel gazdagodott a kultúránk, de van egy másfajta fragmentáltság is, mégpedig a *Biblia* fragmentáltsága, amely nem az elbeszélhetőségbe vetett hit megrendülésére vezethető vissza, hanem valami sokkal ősbibb dologra. Én ezt a sokszínű formát tekintettem alapnak.

– *Egy mozaikos regényben, amelyben az egymástól távol eső részek között is szoros kapcsolatok létesülhetnek például az asszociációs logika működésének következtében vagy a motívumháló révén, éles szerkesztői figyelemre van szükség ahhoz, hogy az összefüggések ne sérüljenek. Nagy Boglárka szerkesztette a könyvet, de a regényt kísérő jegyzetekben köszönetet mondasz másoknak is, például néhány folyóirat szerkesztőjének. Mesélj, kérlek, a szerkesztési folyamat(ok)ról! Milyen szöveg gondozói megfontolásokra volt szükség az utómunkálatok során?*

– Az írói technikák kérdésköre körülményes ügy, hiszen a műhelymunkáról történő beszéd mindig azt a látszatot kelti, mintha egy módszerről, valamiféle elvrendszerről lenne szó, amely többek között a reprodukálhatóságot is szavatolja. Bár használtam a korábbi években készített jegyzeteimet, nemegyszer vizuális segédletet is alkalmaztam, például szerkezeti rajzokat készítettem, és a motívumok visszatérésének periodicitását is ábrázoltam, de a valóságban ez a folyamat sokkal esetlegesebb volt, éppen ezért félrevezető

lenne, ha azt állítanám, létezett bármiféle technika, amely megelőzte a szöveggondozást. Hogy mennyire alkalmi eseményekről van szó, azt talán az egyik barátom, Weber Kristóf zeneszerző visszajelzése mutatja meg a legjobban, aki a közelmúltban úgy fogalmazott, hogy én egy mély hangrendű regényt írtam, és ő ezt be fogja nekem bizonyítani. Bármit is jelentsen ez, annyiban rátapintott a lényegre, hogy sok mindent a fülem után, hallásból, vagyis érzésre írtam meg, inkább versként, mint prózaként gondoltam az anyagra, a fejezetek pedig anélkül álltak össze, hogy végleges helyükkel a keletkezésük pillanatában tisztában lettem volna. Ezért van az, hogy ha visszanezzük a kötetmegjelenés előtt közölt regényrészeket, akkor a szövegek fölött egészen más számokat fogunk találni, mint a *Kitelepítésben*. Sok idő kellett ahhoz, hogy rájöjjenek, a fejezetek maguktól állnak össze, és nem muszáj befejezni őket. Egy ponton túl nem erőszakoskodtam magammal, nem frusztrált, hogy bizonyos egységek csak úgy, egyik pillanatról a másikra véget érnek. Miután ezt megértettem, sokkal szabadabban tudtam dolgozni.

– *A Biblia mindennapos felolvasása mellett a barakk nyomorgató szűkössége és a pusztá elköszentő tágassága is meghatározta a szocializációdát. Rendkívül érzékletesen, sőt az ott szerzett tapasztalatok ellenére meglepően szépen írod le a bărăgani tájat.*

– Gyermekként a fogságot a *Biblia* hatására az egyiptomi események alapján értelmeztem, és biztos voltam benne, hogy mi Egyiptomban vagyunk, de meg fogunk szabadulni. A Dunát tökéletesen azonosítottam a Vörös-tengerrel, úgy képzeltem, hogy egyszer majd ketté fog válni, mi pedig átkelünk rajta. Egyébként a Duna ott, a bărăgani pusztaságban, nem akkora, mint Budapesten. Nagyvízkor nem is lehet látni a másik partját, és ez kiemelkedően lényeges tértapasztalat a számomra, ami nyilvánvalóan nyomot hagyott a könyv leíró részein is, hiszen az a félelemhez hasonló, mégis felemelő érzés, amely a Duna hömpölygő, hatalmas szűrkesége láttán támadt bennem, a pusztával való kapcsolatomat is jellemzi. A pusztá igazi arca leginkább ősszel mutatkozott meg, amikor a szél kifújta és nyugatnak indította az ördögsekereket (talán ennek következtében alakult ki az a bărăgani mítosz, miszerint arra kell menekülni, amerre az ördögsekerek tartanak). A testvéreimmel botokkal futottunk utánuk, a botot belenyomtuk a sodródó tüskés bokrokba, amelyeket aztán a magasba hajítottunk. Boldog emlék nekem ez a játék, és a porra is jó érzésekkel gondolok, mert élmény volt nyáron mezítláb járni és bokáig elmerülni a pusztá finomszemcsés anyagában. Ez a tágasság a hó miatt egyébként télen is érzékelhető volt, ehhez az évszakhoz azonban bennem inkább a bezártság élménye kapcsolódik, mert édesanyám télen különösen féltett minket. Sok történet keringett az emberre veszélyes, kóborló farkasokról, és az élőhelyünk néha hosszan elnyúló, kiterjedt hómezővé változott, amely elnyelhetett volna minket. Persze a hó gyakran teljesen eltorlaszolta a barakkokat, és ilyenkor nem is tudtuk elhagyni őket.

– *Később visszatértél a fogság helyszíneire?*

– Legelőször Esterházy Péter társaságában tértem vissza Bărăganba a '90-es évek elején, amikor épp a Duna-regényén dolgozott. Egy napon felhívott, és azt mondta, találkozni szeretne velem, mert én vagyok a szegény Duna legnagyobb szakértője. Bár korábban nem ismertük egymást, megkérdezte, volna-e kedvem elkísérni őt a fogságom helyszínére. Péter testvérem is velünk tartott, hárman az ottani emberek segítségével találtuk meg az

internálótáborok helyét, amelyet akkorra már földművesek vettek használatba. Azon a beszántott tájon nagyon sokan éltek és haltak meg az ötvenes, hatvanas években, de mi már csak két fejfát találtunk. Esterházy megírta aztán az utazásunkat a Duna-regénye utolsó fejezetében, ami nekem azért is fontos, mert ő találkozott a szüleimmel, és a könyvében róluk is írt. Aztán volt még egy visszatérésem, akkor a román televízió vitt le Rublára Jon Gostin rendezővel. Egyetlenegy barakk állt már csak. Elképesztő érzéseket éltem át akkor, nagy meglepetés volt már felnőtt tekintettel szemügyre venni azt az „épületet”, amelyben elképzelnem sem tudom, hogyan fértünk el egymás mellett kilencen a szalmán. A barakkban egy román színésznő eljátszott néhány részletet a *Júlia* című drámámból, amelyet édesanyámról írtam. Ez több szempontból is különleges esemény volt. Édesanyám nem beszélt románul, a fogságban tanulta meg ezt a nyelvet.

– A *Júlia* mellett említhetnénk más műveidet is, amelyekben újra és újra elmondod, a nézőpontváltásokkal történő kísérletezésekkel más-más megvilágításba helyezed a történeteket. A *Kitelepítés is értelmezhető egy újabb megértési kísérletként?*

– Hetedik gyermekként én vagyok a legkisebb a családban, tehát nemcsak a saját emlékeimre, hanem a testvéreimre is emlékezem. Sőt, nem is törekszem arra, hogy a saját emlékeimet megkülönböztessem az övékétől. A legidősebb testvérem például 1948-ban született, csaknem 10 év korkülönbség van közöttünk, ő egészen másképpen áll hozzá ehhez a történethez, hiszen neki hamar apává kellett lennie, ami elkerülhetetlen volt abban a helyzetben. Ő természetesen egészen máshogy emlékszik a dolgokra, mint én, de a kötet megírása idején számomra éppen ezért volt fontos, hogy újra és újra egyeztessek vele. Egyébként mindegyiküket zaklattam az írás alatt, kértem, meséljenek el konkrét szituációkat, amelyeket lejegyeztem, majd összehasonlítottam. Megdöbbenő, de egyben revelatív volt észrevenni, hogy különböző szövegek rajzolódnak ki előttem. Az eltérésekkel kapcsolatban visszahívtam és szembesítettem őket, mire ők mindannyian a maguk igazát hangsúlyozták, kivétel nélkül azzal az érveléssel védve meg saját pozíciójukat, hogy „én ott voltam”. Így jöttem rá arra, hogy a valóság közösségi tett, és folyamatosan, állandó jelleggel dolgoznunk kell azon, hogy összetartsen bennünket.

– *Édesapád, Ferenc, valamint édesanyád, Júlia is megírta a maga fogságtörténetét. Az ő elbeszéléseik jelentettek-e koordinációs pontokat a számodra? Árnyalták azt a képet, amit te a saját fogságtapasztalatodról felépítettél?*

– Erre a kérdésre nem tudok egyértelműen felelni, mert ugyan viszonyítási pontként tekintettem rájuk a *Kitelepítés* megírása idején, de nem mindig voltak a segítségemre. Édesapám szövegeit például nem is igazán tudtam használatba venni az alkotás során, mert amíg mi lágerben voltunk, neki börtönben kellett lenni Szamosújváron. Mégsem tudom kijelenteni, hogy nem segítettek a munkáim, például a *Fogoly vagyok* című kötetének kisprózáként is működő szövegei, amelyek lényegében saját fogsága példázatgyűjteményeként értelmezhetők, és Richard Wurmbrand rabbi alakja köré szerveződnek. Richard rendkívül különös alak, és én sokat dolgoztam azon, hogy édesapámat rábírjam a barátságuk történetének megírására, szerkesztőként is aktívan segítettem ezt a munkát. Utólag, már a *Kitelepítés* befejezéséhez közeledve döbbentem rá, hogy a *Fogoly vagyok* szerkesztése is lényegében egyfajta előtanulmány volt a számomra, szerény eszközeimmel öntudatlanul mintha egy iskolát járattam volna végig magammal, amely felkészített a kötet megírására.

– „[M]indent megjegyzek és majd mindent megírok, ha eljön az ideje, ezzel vigasztalom Anyánkat, amikor rajtakapom a síráson, a megírokat a megbosszulok szinonimájaként használom, nem tudva, mit beszélek” – ez a 291-es számú fragmentumból származó idézet a Kitelepítés elkészítésének, sőt akár a teljes szépírói munkásságodnak a motivációjával kapcsolatban is felvethet kérdéseket. Valóban a bosszúállás szándéka vezérelt?

– Apám azt tanította, hogy sohase válaszoljak igennel vagy nemmel, éppen ezért most arról fogok beszélni, hogy a kérdésed mit érintett meg bennem. Nem akarok kitérni az egyértelmű válaszadás elől, de az az emberi kötelesség jutott az eszembe, miszerint mindannyiunknak el kell számolni a múlttal. Ez ebben a kontextusban azt jelenti, hogy kötelességünk megtalálni a bosszúnak a megengedett, sőt kötelező formáját. Egy író számára szerintem a bosszú a történet átélhetővé tétele mások számára. A Bibliának is van tanítása a bosszúról, a „szemet szemért, fogat fogért”-elvre gondolok, amely a közhiedelemmel ellentétben nem a bosszúállás szükségességét, hanem az indulatok kordában tartását írja elő. Hiszen eszerint pontosan csak azt követhettem el, amit ellenem elkövetettek, tehát ha nekem kiütték a szemfogamat, és annak, aki ezt elkövette ellenem, egyetlen szemfoga sincs már, akkor én nem tudom kiütni az övét. Ha elveszik a látásomat, akkor megvakulok, és nem tudom megismételni azt a tettet, amelynek áldozata lettem, vagy csak sokkal nagyobb gazságot tudok végrehajtani, például megölöm az ellenfeletem, mert az egész életemre megnyomorított engem. A bosszú ószövetségi tanítása viszont az, hogy ha nem torlod meg a rajtad esett sérelmet vagy a szenvedéseidet, sőt jót cselekszel az ellenségeddel, „ha ezt míveled, eleven szenet gyűjtesz az ő fejére”. Én ez alapján hiszem, hogy a műalkotásnak általában véve megmaradt az a szerepe, hogy folyamatos bosszút hajtson végre a társadalomban, egyfajta szelíd bosszút, csillapodott megtisztulást. Gondoljunk csak a görög tragédiákra, amelyek olyan tettek megbosszulását viszik színre, amelyek elfogadhatatlanok. Amikor a könyvemben a bosszú szót használom, azért teszem, mert számomra ezek a megfontolások megkerülhetetlenek. Amit idézel, az talán az egyik legkevényebb szöveghelye a könyvnek, és sokat gondolkoztam azon, hogy miért is mondtam én ezt ott anyámnak a lágerben. Mert valóban ezt mondtam. Azt nem, hogy én így, az írás által fogom megbosszulni a velünk történeteket, de azt igen, hogy majd mindent megírok. Egyébként valószínűleg onnan jöhetett a dolog, hogy a lágerben sok bölcsész vett körbe minket, akik írásban rögzítették az eseményeket, és ez a gesztus számomra egyfajta lázadasként vagy legalábbis ellenzéki tetteként értelmeződhetett.

– Számomra az volt a könyvvel kapcsolatos egyik legmegdöbbentőbb olvasói tapasztalat, hogy nem éreztem gyűlöletet az elbeszélőben. Emiatt újra és újra azt a kérdést tettem fel magamnak, hogy én képes lennék-e az elfogadásra. Te hogyan bocsátottál meg a fogvatartóknak? Hogyan bocsátottál meg a történelemnek?

– A megbocsátás az én álláspontom szerint mindig konkrét személyekkel kapcsolatos, és Istennel összefüggésben érdekes. Igazából az Istennek való megbocsátás mindig a legnehezebb kihívása annak, amit te úgy neveztl, hogy történelem. De mit jelent megbocsátani a Teremtőnek? Számomra azt, hogy a történelmet történetté változtatjuk. Hogy megteremtjük a közösségvállalás lehetőségét olyan emberek számára, akik nem lehettek a részesei annak, amit például én átéltem, mégis közösséget vállalnak velem. Az elfogadás bennem valóban végbement, de nem a rendszert fogadtam el, hanem a saját életemet.

Pontosabban azt, hogy az életemnek olyan jelentései is lehetnek, amelyek túlmutatnak a határainon.

– *Ez nehéz folyamat volt?*

– Igen, mert sok esetben jobb nem lenni, mint lenni. Én például gyermekként mindent anyámról olvastam le, éreztem a fájdalmát, amit akkor éreztem, mikor rájött, hogy nem tud megvédeni minket. Sajátomként ismertem fel a tehetetlenségét, hiszen én sem tudtam rajta segíteni, és ez olyan érzés volt, mintha bűncselekményt követtem volna el, mert képtelen voltam kiemelni a helyzetéből. Bűntudatot érzek a mai napig, amikor szenvedést érzek a világban, és ez nem azért van így, mert jó ember vagyok. Hanem mert tehetetlen ember vagyok. Nap mint nap a saját tehetetlenségemet élem meg, és nem tudom, hogy valaha könnyebb lesz-e ez a teher. Csak abban vagyok biztos, hogy az elfogadásra szükség van az emberi élethez. Egyébként ez akkor vált nyilvánvalóvá a számomra, mikor fiatal házaspár voltunk a feleségemmel, és rájöttünk, hogy lehallgatnak bennünket. Feltettük magunknak a kérdést, hogy akkor innentől kezdve a Securitaténak vagy önmagunknak szeretkezzünk-e. Arra jutottunk, hogy úgy kell élnünk, mintha nem hallgatnának le, a saját szabadságunkat választottuk, ami nyilvánvalóan nem volt egyszerű feladat, de tudtuk, az öncenzúrával a hatalom idővel a mindennapjaink legapróbb részleteibe is bekúszna, és akkor egymás számára is elvesztünk volna végleg.

– *Nyilatkozataidból tudható, hogy a Kitelepítést alapvetően trilógiaként gondoltad el. A beszélgetésünk elején utaltál a folytathatósággal kapcsolatos félelmekre, zárásként én mégsem a jelenlegi munkálataidról érdeklődnék. Szeretném, ha szót ejtenénk a könyv egyik legkülönlegesebb, érzésem szerint az egyik legmegkapóbb karakteréről, Nényukáról, akinek az életéről film is készült 2004-ben Két hét pihenő címmel. Az ő jelenlétét az isteni gondviselés élő bizonyítékeként tudtam csak magamnak megmagyarázni, hiszen önként vállalta a fogságot, és mintha rá nem vonatkoztak volna még a láger előírásai sem, ki-be járkált a táborban. Mesélj róla az Eső olvasóinak!*

– Vannak dolgok, amiket nem szabad kitalálni, egyszerűen csak le kell írni úgy, ahogyan megtörténtek. A kötet anyafigurája például nem ilyen, hiszen nagyon sok jellemvonást építettem bele az apámból, Nényuka alakját viszont kifejezetten meg akartam menteni a fikcióképző eljárásoktól. Én akkor, amikor az '50-es évek elején apám egyik lelkesztársa két hét pihenőre hozzánk küldte Nényukát, még nem léteztem a látható élők sorában. Nényuka sokgyermekes székely családból származó, árvává lett lány volt, amikor megérkezett hozzánk, nagyjából egyidős volt az édesanyámmal. Sokat elmond róla, hogy diakonissza szeretett volna lenni egy olyan korban, amikor bármi lehetett volna, csak diakonissza nem. Ebben a két hétben elhatározta, hogy velünk akarja leélni az életét. Apám kezdetben ellenkezett a döntését, mert érthető okokból nem szeretett volna cselédet fogadni, de látva Nényuka hajthatatlanságát, maradását ahhoz a feltételhez kötötte, hogy csakis családtagként élhet velünk. Mikor kitelepített bennünket a Securitate, el akarták kergetni tőlünk, de ő nem tárgyalt. Ott voltunk a Securitate egyik nagyváradi pincéjében, amikor felolvasták a családtagok neveit egy listából, és Nényuka nem szerepelt a papíron. Felhívták a figyelmét arra, hogy nem számolnak a visszatérésünkkel, sőt az egyik tiszt anyám és a testvéreim füle hallatára egyenesen úgy fogalmazott, hogy nem azért visznek oda bennünket, hogy életben

maradjunk. Amikor valamelyikük újra megnézte a listát, kiderült, hogy csak öt gyerek van jelen, ketten, a család ikrei, hiányoznak, mert az egyik rokonunknál voltak éppen. A tiszt azt a feladatot adta Nényukának, hogy menjen el az ikrekért, és vigye le őket ide, ebbe a lágerbe. A térképre mutatott, és anyám akkor lett tisztában azzal, hogy konkrétan mi is történik velünk. Nényuka azonban boldog volt, tudta, hogy itt egy angyali átverés történt, ugyanis a feladat teljesítése árán velünk tarthatott a lágerbe. Nényuka Isten áldása volt, egy angyal, aki a legnehezebb időkben is gondoskodott rólunk. Ha szükség volt rá, az életét is kockáztatta értünk, valahogyan mindig szerzett élelmet nekünk. Volt, amikor megfogták, és kérdezték tőle, mit csinál. Nényuka pedig megmondta az igazat. Lopok, válaszolta, mert nem bírom elviselni, hogy a gyerekek éheznek. És akkor elengedték. A *Júliában* egyébként ezért, Nényuka és a lágerkörülmények hatására írtam át a tízparancsolatot. Egyetlen törvényt változtattam meg benne, amely az én darabomban így hangzik: „Ne lopj nappal”. A lopást úszd meg valahogy, a törvényt úgysem lehet.

